

USTVARJALNOST UČITELJEV PREDMETA GLASBENA UMETNOST

/ dr. Barbara Kopačin, Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem

Pomemben dejavnik uspešnosti glasbenega pouka na razredni stopnji osnovne šole je razredni učitelj, ker mu je zaupan predmet glasbena umetnost. Od njega pričakujemo, da je ustrezno glasbeno strokovno usposobljen, da je občutljiv za vrednote v glasbenih vsebinah in dejavnostih, odgovoren do glasbenega razvoja učencev in da pri njem izstopa glasbena in pedagoška ustvarjalnost. Med razrednimi učitelji pa so velike individualne razlike v strokovni pripravljenosti za poučevanje različnih predmetnih vsebin. V tem kontekstu so nas zanimala individualne razlike med razrednimi učitelji v ritmični, melodični in interpretacijski reproduktivni ustvarjalnosti in kateri dejavniki so vplivali na te razlike. Preučevali smo povezanost glasbene ustvarjalnosti razrednih učiteljev z njihovim obiskovanjem glasbene šole, petjem v pevskem zboru, sodelovanjem v plesnih skupinah in njihovo družinsko klimo v času splošnega izobraževanja.

1 O USTVARJALNOSTI

Ustvarjalnost bi lahko preprosto razložili kot duševni proces, ki »išče« nove povezave med znanji in izkušnjami. Psihologi razlagajo (Trstenjak 1981, Jaušovec 1987, Bečaj 1998, Makarovič 2013, Jurman 2004), da je pomembno, da desna možganska polovica dobi možnost za iskanje novih povezav in rešitev na osnovi konkretnih podatkov, ki so shranjeni v levi možganski polovici, in jih v ustreznem trenutku posreduje desni. To psihološko spoznanje naj nam bo pomembno didaktično načelo in vodilo pri spodbujanju in uvajanju ustvarjalnosti v vzgojno-izobraževalni proces.

Da smo ustvarjalni, ni potrebno, da smo nadpovprečno inteligentni. Z ustvarjalnim pristopom izredno razvijamo in dopolnjujemo svojo inteligentnost na vseh področjih. Ustvarjalnost nam pomaga do večje uspešnosti pri pouku, pri vzgoji, pri učenju, v umetnosti, pri hobijih, na poslovnem področju, torej pri vsem, s čimerkoli se ljudje pač ukvarjamo.

Sposobnost ustvarjanja novih smiselnih oblik in vsebin je danes odločilna za uspešnost posameznika in družbe. Zato družba pričakuje in zahteva ustvarjalnost na vseh področjih življenja in dela, tudi na področju vzgoje in izobraževanja. Glavni cilj vzgoje in izobraževanja bi torej moral biti odkrivanje, prebujanje in spodbujanje ustvarjalnih zmožnosti vseh učencev.

Pri tem pa se poraja pomembno vprašanje, kako spodbujati ustvarjalnost tako pri učencih kot tudi pri nas, učiteljih. Kako ustvariti okolje in pravo razpoloženje,

ki bo motiviralo in spodbujalo notranjo ustvarjalno silo pri učencih, da se bo lahko razvila? Cilj vsakega učitelja bi moral biti, da s svojo lastno ustvarjalnostjo omogoča in spodbuja ustvarjalnost učencev in razvoj njihovih ustvarjalnih sposobnosti na vseh področjih.

2 USTVARJALNOST PRI PREDMETU GLASBENA UMETNOST NA RAZREDNI STOPNJI OSNOVNE ŠOLE

Pri pouku glasbene umetnosti na razredni stopnji osnovne šole je ustvarjalnost temeljni dejavnik za razumevanje, doživljanje in vrednotenje glasbene umetnosti pri vseh glasbenih dejavnostih, ki potekajo v okviru glasbenega pouka (Slosar 2008).

Petje kot elementarna glasbena dejavnost zahteva poleg razvitih izvajalskih spretnosti in sposobnosti še sposobnost doživetega in estetskega interpretiranja, kar omogoča področje reproduktivne ustvarjalnosti.

Ustvarjalnost pri igranju na otroška glasbila pomeni odkrivanje novih zvočnih dimenzij v glasbenih vsebinah in izraznih sredstvih. Zvočna barvitost različnih instrumentov pogloblja učenčeva glasbena doživetja. Instrumentalna igra poleg številnih drugih potreb zadovoljuje tudi učenčevo potrebo po ustvarjanju.

Pevsko in instrumentalno muziciranje pomeni aktivno ustvarjalno glasbeno izkušnjo, ki zahteva poglobljeno zavedanje glasbenih vsebin in kakovostno pevsko in instrumentalno vzgojo, ki učencem omogoča poustvarjanje oziroma doživljajsko in estetsko nadgradnjo

izvajanja. Poustvarjanje namreč pomeni čustvovati, razmišljati in iskati izvajalske načine. Pri poustvarjanju izstopa *ustvarjalnost* kot način umetniškega oblikovanja, kot umetniški dosežek in kot način spoznavanja glasbene umetnosti. S petjem in instrumentalnim muziciranjem se pri učencih postopno izoblikuje trajen odnos do kvalitetne izvajalske dejavnosti.

Poslušanje pri predmetu glasbena umetnost ima za cilj, da učence kot poslušalce prebudi iz pasivnosti zvočne zaznave, da bodo ob glasbi presegli zgolj čutne občutke ugodja ali neugodja. S sistematičnostjo, z ustreznimi metodami in oblikami dela ter primernimi glasbenimi vsebinami razvijamo pri učencih sposobnost *ustvarjalne komunikacije* z glasbenim delom, kar pomeni, da so učenci sposobni poslušano glasbeno delo v svoji notranji predstavi podoživeti in ga oblikovati v sebi dostopno in razumljivo celostno glasbeno podobo.

V vzgojno-izobraževalnem procesu je ustvarjalnost 1) aktivna oblika učenja, ki se manifestira v glasbeni produkciji, produkciji in percepciji, je torej oblika aktivne komunikacije v umetniškem jeziku; in 2) je raziskovalni proces. Učenci namreč z lastno glasbeno produkcijo, ki poteka v obliki izvajanja, odkrivajo glasbeno izrazne in oblikovne zakonitosti; z doživljajskim in estetskim *poustvarjanjem* glasbenih vsebin pa preizkušajo, preučujejo in odkrivajo sredstva interpretacije (Slosar 2008).

3 GLASBENA USTVARJALNOST RAZREDNIH UČITELJEV

V raziskavi je sodelovalo 245 razrednih učiteljev, pri katerih smo preučevali

individualne razlike v ustvarjalnosti na tistih glasbenih področjih, s katerimi se učitelji najpogosteje srečujejo pri pouku glasbene umetnosti. Preučevali smo povezanost ritmične in melodične ustvarjalnosti ter poustvarjalne sposobnosti ali sposobnosti interpretacije z obiskovanjem glasbene šole, petjem v pevskem zboru, sodelovanjem v plesnih skupinah in njihovo družinsko klimo v času splošnega šolanja.

4 REZULTATI IN INTERPRETACIJA PREUČEVANJA GLASBENE USTVARJALNOSTI RAZREDNIH UČITELJEV

Pri preizkusu **ritmične ustvarjalnosti** so si učitelji izmišljali ritmično spremljavo k ritmični izreki besedila Župančičeve uganke: V zlati skrinji mlin droban, teče, teče noč in dan. Kriterij za oceno ustvarjalnosti je bila izvirnost in število ritmičnih vzorcev, ki si jih je učitelj izmislil.

Pri preizkusu **melodične ustvarjalnosti**, so si učitelji izmišljali melodije na besedilo Župančičeve uganke. Kriterij za oceno ustvarjalnosti je bila korektnost, spontanost in izvirnost ter število melodičnih rešitev.

Pri preizkusu **poustvarjalnih sposobnosti ali sposobnosti interpretacije** so morali učitelji čim bolj doživeto zapeti ljudsko pesem Travniki so že zeleni. Kriterij za oceno je bila doživetost izvajanja. Za doživeto izvajanje pesmi je bilo potrebno, da so si učitelji po svojih glasbenih zaznavah in doživljajskih zmognostih poustvarili lastno predstavo pesmi v svojem spominu, ki so jo pri preizkusu s pomočjo teoretičnega in praktičnega obvladovanja temeljnih sredstev interpretacije ter razvitosti glasbenih sposobnosti in spretnosti reproduktivno uresničili.

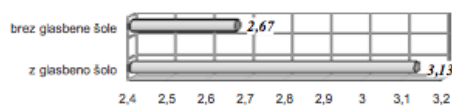
4.1 Obiskovanje glasbene šole

4.1.1 Ritmična ustvarjalnost

S statistično zanesljivostjo $p < 0,001$ je razlika aritmetičnih sredin potrdila hipotezo, da so učitelji, ki so obiskovali glasbeno šolo, ritmično bolj ustvarjalni v primerjavi z učitelji, ki je niso. Predvidevamo, da so bili kandidati, ki so obiskovali glasbeno šolo, pri preizkusih ritmične ustvarjalnosti uspešnejši

predvsem zaradi izkušenj, ki so si jih pridobili pri igranju skladb in intenzivni ritmični vzgoji pri nauku o glasbi. Usvojili so različne ritmične modele in povezave, ki so jih uporabili pri preizkusu ritmične ustvarjalnosti. Na ritmično ustvarjalnost pa vpliva tudi razvitost ritmičnega poslušanja, ki je, kot so pokazali rezultati, bolj razvit pri tistih učiteljih, ki so obiskovali glasbeno šolo. Ti so dosegli pri preizkusih v povprečju 78,25 % točk, druga skupina pa le 66,75 % točk.

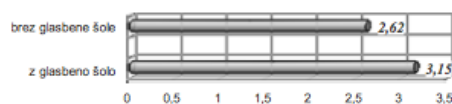
Med učitelji v posamezni skupini ni pomembnih razlik v pogledu ritmične ustvarjalnosti ($SD_1=0,88$, $SD_2=0,93$), vendar je skupina, ki je obiskovala glasbeno šolo, na tem glasbenem področju za spoznanje bolj homogena.



Graf 1: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa ritmične ustvarjalnosti učiteljev

4.1.2 Melodična produkcija

Rezultati preizkusa so potrdili hipotezo, da so učitelji, ki so obiskovali glasbeno šolo, melodično bolj ustvarjalni v primerjavi z učitelji, ki je niso. Razlika aritmetičnih sredin je statistično pomembna na stopnji $p < 0,001$. Učitelji prve skupine so imeli več melodičnih izkušenj in možnosti za njihovo transformacijo kot učitelji iz druge skupine. Uporabili so jih pri preizkusu melodične ustvarjalnosti in dosegli v povprečju 78,75 % točk, druga skupina pa 65,5 % točk.



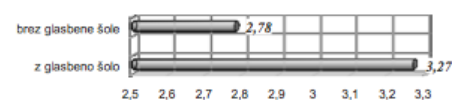
Graf 2: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa melodične ustvarjalnosti učiteljev

4.1.3 Poustvarjalnost – interpretacija

Razlika aritmetičnih sredin preizkusa je s statistično pomembnostjo $p < 0,001$ potrdila hipotezo, da imajo učitelji, ki so obiskovali glasbeno šolo, bolj razvite poustvarjalne sposobnosti v primerjavi z učitelji, ki glasbenega šolanja niso bili deležni. Interpretiranje pesmi je v tesni povezavi z razvitostjo glasbenih sposobnosti in spretnosti, ki omogočajo doživeto glasbeno uresničitev oblikovnih

zamisli. Te so pri učiteljih, ki so obiskovali glasbeno šolo, pomembno bolj razvite. Z igranjem skladb so si pridobili izkušnje in znanja o poustvarjanju glasbenih del, čeprav so večkrat morali uresničevati predvsem učiteljeve interpretacijske zamisli. Menimo, da v glasbenih šolah premalo spodbujajo samostojnost v glasbeno poustvarjalnem razvoju.

Individualne razlike med učitelji v doživetosti izvajanja pesmi niso pomembne ($SD_1=0,81$, $SD_2=0,86$). Predvidevamo, da je bila učiteljem v veliko pomoč pri oblikovanju interpretacije vsebina besedila, ki je pripomogla k večji doživetosti podajanja in s tem tudi k boljšim rezultatom preizkusa in posledično bolj podobnim rezultatom obeh skupin. Prva skupina je dosegla v povprečju 81,75 % točk, druga pa 69,5 %. Sposobnost doživetega podajanja pesmi je za uresničevanje ciljev glasbene vzgoje na razredni stopnji osnovne šole ena najpomembnejših učiteljevih glasbeno-poustvarjalnih sposobnosti, saj je od nje odvisno učenčevo estetsko doživljanje glasbe, pa tudi učenčevo doživeto izvajanje pesmi. Petje je pri glasbeni vzgoji na razredni stopnji temeljna dejavnost, vendar pa je doživljajska izvedba pesmi pogosto nedorečena.



Graf 3: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa poustvarjalnosti – interpretacije

Rezultati preizkusov so potrdili naša predvidevanja, da obiskovanje glasbene šole pomembno vpliva tudi na glasbeno ustvarjalnost. To dokazuje, da se glasbena ustvarjalnost razvija vzporedno z razvijanjem glasbenih sposobnosti, spretnosti in znanj ter z izkušnjami, pridobljenimi z javnim nastopanjem v okviru glasbene šole in izven nje.

Povprečni dosežki raziskave potrjujejo, da se s kontinuirano glasbeno vzgojo do določene mere razvije tudi glasbena ustvarjalnost.

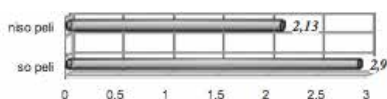
4.2 Petje v pevskem zboru

4.2.1 Ritmična produkcija

Rezultati preizkusa so s statistično zanesljivostjo $p < 0,001$ v celoti potrdili

hipotezo, da so učitelji, ki so peli v pevskem zboru, bolj ritmično ustvarjalni v primerjavi z učitelji, ki pevsko niso bili dejavni. Individualne razlike v ritmični produkciji pa statistično niso pomembne ($SD_1=0,91$, $SD_2=0,86$). K večji uspešnosti prvih so prispevale izkušnje, ki so si jih pridobili pri petju v pevskem zboru. Usvojili so namreč različne ritmične vzorce in metrične zakonitosti ter povezave, ki so jih modificirane uporabili pri preizkusu ritmične ustvarjalnosti.

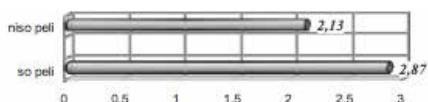
Na ritmično produkcijo je vplivala tudi razvitost ritmičnega posluha, ki je, kot so pokazali rezultati, bolj razvit pri tistih učiteljih, ki so peli v pevskem zboru. Ti so dosegli pri preizkusih ritmične ustvarjalnosti v povprečju 72,51 % točk, druga skupina pa le 53,25 % točk.



Graf 4: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa ritmične ustvarjalnosti

4.2.2 Melodična produkcija

Statistično pomembni ($p<0,001$) rezultati preizkusa so potrdili hipotezo, da so učitelji, ki so peli v pevskem zboru, melodično bolj ustvarjalni v primerjavi z učitelji, ki pevsko niso bili dejavni. Tudi v melodični produkciji individualne razlike med učitelji statistično niso pomembne ($SD_1=1,03$; $SD_2=0,90$). K večjim individualnim razlikam v prvi skupini je prispeval različno dolg staž petja. Učitelji so si s petjem razvijali melodični posluš in si hkrati pridobili melodične izkušnje, kar je pomembno vplivalo na povprečne rezultate preizkusa. Pri preizkusu so namreč uporabili modificirane usvojene melodične vzorce. V povprečju so dosegli 71,75 % točk. Druga skupina je bila sorazmerno precej manj uspešna in v povprečju dosegla 53,25 % točk.

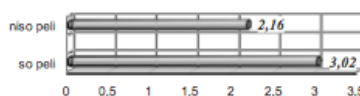


Graf 5: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa melodične ustvarjalnosti

4.2.3 Poustvarjalnost – interpretacija

Razlika aritmetičnih sredin preizkusa s statistično pomembnostjo $p<0,001$ je potrdila hipotezo, da imajo učitelji, ki so peli v pevskem zboru, bolj razvite poustvarjalne sposobnosti v primerjavi z učitelji, ki pevsko niso bili dejavni. Statistično pomembnih individualnih razlik med učitelji ($SD_1=0,82$, $SD_2=0,87$) v sposobnosti doživetega interpretiranja pesmi ni. Pomembna pa je razlika med skupinama v doseženih povprečnih rezultatih preizkusa. Prva skupina je dosegla v povprečju 75,5 % točk, druga pa 54,00 % točk. S petjem pri zboru so si pridobili izkušnje, kako tehnično izpeljati interpretacijo, da jo poslušalec zazna kot doživeto.

Še enkrat poudarjamo, da je sposobnost doživetega podajanja pesmi ena najpomembnejših sposobnosti razrednih učiteljev. Od nje je namreč odvisno učenčevo estetsko doživljanje glasbe in lastna kvaliteta ustvarjanja.



Graf 6: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa poustvarjalnosti – interpretacije

Rezultati preizkusov so potrdili naša predvidevanja, da petje v pevskem zboru pomembno vpliva tudi na glasbeno ustvarjalnost. To dokazuje, da se glasbena ustvarjalnost razvija vzporedno z razvijanjem glasbenih sposobnosti, spretnosti in znanj ter z izkušnjami, pridobljenimi na pevskih vajah.

Raziskava je pokazala, da je petje v pevskem zboru v povezanosti z glasbeno ustvarjalnostjo, saj so pevci dosegli v povprečju pomembno boljše rezultate od učiteljev, ki se s to dejavnostjo niso ukvarjali.

4.3 Družinska klima

4.3.1 Ritmična produkcija

Rezultati preizkusa so s statistično zanesljivostjo $p<0,01$ potrdili hipotezo, da imajo učitelji, ki so preživeli otroštvo v glasbeno spodbudnem družinskem okolju, pomembno bolj razvito sposobnost ritmične produkcije v primerjavi z učitelji, ki so živeli v glasbeno indiferentnih

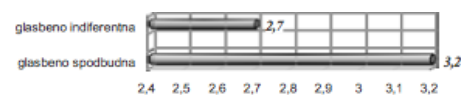
družinah. Tega pa v celoti ne podpirajo individualne razlike med učitelji, ki so statistično skoraj nepomembne ($SD_1=0,80$, $SD_2=0,94$). V povprečju so dosegli pri preizkusu ritmične produkcije 81,00 % točk, druga skupina pa 68,00 % točk.



Graf 7: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa ritmične produkcije

4.3.2 Melodična produkcija

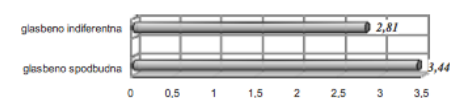
S signifikantnostjo $p<0,01$ so rezultati preizkusa melodične produkcije potrdili tudi hipotezo, da imajo učitelji, ki so preživeli otroštvo v glasbeno spodbudnem družinskem okolju, pomembno bolj razvito sposobnost melodične produkcije v primerjavi s tistimi učitelji, ki so živeli v glasbeno indiferentnih družinah. Povprečni rezultat prve skupine je 80,00 %, druge pa 67,50 %. Individualne razlike v tej sposobnosti so med učitelji statistično nepomembne ($SD_1=1,00$; $SD_2=1,03$).



Graf 8: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa melodične produkcije

4.3.3 Poustvarjalnost – interpretacija

S signifikantnostjo $p<0,001$ so rezultati preizkusa poustvarjalnosti potrdili hipotezo, da imajo učitelji, ki so preživeli otroštvo v glasbeno spodbudnem družinskem okolju, pomembno bolj razvite poustvarjalne sposobnosti v primerjavi z učitelji, ki so živeli v glasbeno indiferentnih družinah. V povprečju je prva skupina dosegla 86,00 % točk, druga pa 70,25 % točk. Pomembnosti vpliva družine na to lastnost tudi ne podpirajo individualne razlike med učitelji ($SD_1=0,86$; $SD_2=0,74$).



Graf 9: Prikaz aritmetičnih sredin preizkusa poustvarjalnosti – interpretacije

Rezultati preizkusov so potrdili naša predvidevanja, da glasbeno spodbudna družinska klima pomembno vpliva tudi na glasbeno ustvarjalnost. Pri vseh preizkusih glasbene ustvarjalnosti dosledno beležimo večjo razpršenost v skupini, ki ni bila deležna glasbenih spodbud.

5 SKLEPNE MISLI

Ustvarjalnost pri glasbenem pouku na razredni stopnji ne pomeni, da otroka ustvarjalnosti načrtno učimo. Zato tudi ne moremo govoriti o razvoju ustvarjalnosti kot na primer o razvoju neke glasbene sposobnosti, ampak o ustvarjalni obliki dela ali metodi glasbenega učenja. Učenca namreč usmerjamo v ustvarjalno delo, katerega dosežki so temeljna glasbena znanja in interesi za umetnost (Lehr, v Slosar 1995).

Običajno nam pojem glasbena ustvarjalnost pomeni samo glasbeno produkcijo. Oblakova (1995) razlaga pojem ustvarjalnosti v glasbenem pouku širše. Izhaja iz stališča treh medsebojno povezanih in odvisnih področij glasbenega udejstvovanja:

- glasbena produkcija (v ožjem pomenu besede),
- glasbena reprodukcija, ki zajema izvajanje ali poustvarjanje in tudi soustvarjanje glasbenih del, in
- percepcija poslušanja glasbe, pri katerem si poslušalec po svojih zaznavah in doživljajskih zmožnostih poustvari lastno predstavo glasbenega dela v svojem spominu.

Oblike glasbenega učenja mora učitelj načrtovati tako, da na vsaki stopnji do maksimuma izkoristi otrokov kreativni potencial, ga spodbuja in usmerja v smislu razvijanja glasbenih sposobnosti, spretnosti in znanj. Zato mora učitelj sam obvladati postopke glasbene ustvarjalnosti.

Raziskava je pokazala, da je v povprečju okrog 60 % razrednih učiteljev glasbeno ustvarjalnih in da od njih lahko pričakujemo tudi ustvarjalne metode glasbenega učenja. Po rezultatih izstopa poustvarjalnost ali interpretacija, ki je pomembna sestavina področja glasbenega izvajanja, saj pomeni doživeto podajanje glasbenih vsebin z uporabo

vseh glasbenih izraznih elementov. Najslabše povprečne rezultate so dosegli učitelji v melodični reprodukciji, saj je ta pomembno povezana z razvitostjo melodičnega posluha.

Glasbena ustvarjalnost je približno enako povezana z vsemi omenjenimi postavkami. Rezultati kažejo na najmočnejšo povezavo z obiskovanjem glasbene šole, najšibkejšo pa s pevsko dejavnostjo. Vendar razlike v povezavah s posameznimi atributi niso statistično pomembne.

LITERATURA

- Bečaj, J. (1998). Ustvarjalnost, storilnost in naša šola. *Vzgoja in izobraževanje*, letn. 29, št. 4. 4–9.
- Jaušovec, N. (1987). *Spodbujanje otrokove ustvarjalnosti*. Ljubljana: DZS.
- Jurman, B. (2004). *Inteligentnost, ustvarjalnost, nadarjenost*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Makarovič, J. (2003). *Antropologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Nova revija.
- Oblak, B. (1995). Kje so korenine, ki zavirajo boljšo perspektivo glasbene vzgoje in kako je z glasbeno vzgojo danes. *Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani*. Zvezek 1. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Akademija za glasbo. Oddelek za glasbeno pedagogiko. 49–61
- Pečjak, V. (1987). *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: DZS.
- Pečjak, V. (2006). *Psihološka podlaga vizualne umetnosti*. Ljubljana: DEBORA.
- Slosar, M. (1995). *Dejavniki uspešnosti razrednih učiteljev pri glasbeni vzgoji na razredni stopnji osnovne šole* (doktorska disertacija). Ljubljana: Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko (UL).
- Slosar, M. (1995). Glasbeno-strokovna pripravljenost razrednih učiteljev. *Glasba v šoli*, letn. 1, št. 1. Ljubljana: ZRSŠ.
- Slosar, M. (2008). *Izbrana poglavja iz didaktike glasbe* (študijsko gradivo).
- Trstenjak, A. (1981). *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska Matica.